.umanitas

De vrijwillige medewerker als gezinsvoogd in Humanitas

Nummer: 722.
Refer.: CU/WR.

Erratum.

Rapport over de vrijwilliger als gezinsvoogd in Humanitas.

Op pag. 20: Regel 30 moet gelezen worden na regel 27, dus:

(27) - d.m.v. gevoelsreflectie

(30) Zij streefden bewust naar een emotie-vrije inbreng hunnerzijds in het gesprek.

*****
*

RAPPORT OVER DE VRIJWILLIGE MEDEWERKER ALS GEZINSVOOGD IN HUMANITAS

—

EEN POGING TOT VERKENNING EN WAARDERING VAN ZIJN MOGELIJKHEDEN EN WERKWIJZE

—

RAPPORTEUR
C. UITENBOGAARD

AMSTERDAM
DE NEDERLANDSE VERENIGING VOOR MAATSCHAPPELIJK WERK
HUMANITAS
1961

DE NEDERLANDSE VERENIGING VOOR MAATSCHAPPELIJK WERK HUMANITAS

DAGELIJKS BESTUUR

Mr. dr. in 't Veld, voorzitter
Mr. B. v. d. Waerden, vice-voorzitter
M. Dijkstra, secretaris
Dr. L. I. de Winter, pennnigmeester
C. M. Swiebel
J. Landman, G. Rietveld
ereleden P. C. Faber en F. H. W. Vliegen

CENTRAAL BUREAU

J. W. Brouwersstraat 16, Amsterdam
Telefoon 020 - 721044
Mej. M. Dijkstra, directrice

AAN DE TOTSTANDKOMING VAN DIT RAPPORT WERKTEN MEE

Mej. E. Goubitz, soc.psych. drs.,
leidster Bureau voor
Groepspsychologie te
Amsterdam

C. Uitenbogaard,
secretaris Landelijke Sectie
Jeugdzaken Humanitas

J. Terlouw,
stafmedewerker
Centraal Bureau Humanitas

Een groep van
acht vrijwillige medewerk(st)ers
werkzaam als gezinsvoogd(es)
of vrij patro(o)n(es)
bij Humanitas

Een groep van
tien maatschappelijke werk(st)ers
werkzaam in het gezinsvoogdij-
en vrij patronaatswerk
van Humanitas

Ten geleide

Het moderne maatschappelijk werk is bepaald rijk aan vraagstukken. Daaronder neemt het „vraagstuk van de vrijwilliger" wel een voorname plaats in. In de loop der jaren is op uiteenlopende wijze in diverse kringen van het werk aan deze materie aandacht besteed en zijn verschillende opvattingen naar voren gebracht. De voortschrijdende professionalisering van het maatschappelijk werk in haar onderscheiden vormen heeft de plaats van de niet-vakkracht als helper meer en meer tot een knellende zaak gemaakt.

Een belangrijke poging om met deze kwestie klaar te komen, althans in theorie, was het verdelen van het brede terrein der individuele hulpverlening in z.g. „probleemwerk" en „solidariteitswerk" en daarbij uitsluitend het laatste terrein speciaal voor de vrijwilliger toegankelijk te verklaren. Deze globale plaatsbepaling was gebaseerd op het grove onderscheid tussen „deskundigen", die op systematische wijze probleemgevallen tot oplossing hadden te brengen en „leken" die met hun loutere menselijkheid in meer eenvoudige situaties een belangrijke steun voor een medemens konden zijn.

Tegenover deze theoretische oplossing stond echter meteen al de gangbare practijk van de vrijwilligers, die ook in verschillende sectoren van z.g. „probleemwerk" vaak een directe rol als helper vervulden. En het interessante daarbij was, dat het resultaat van hun werk in dergelijke gevallen niet zelden aanleiding kon geven, aan de juistheid van bovenbedoelde strakke terreinverdeling te twijfelen.

Blijkbaar was het toch nodig, tot een meer verfijnd onderscheid te komen, omtrent de werkkwaliteiten van vakkrachten en vrijwilligers enerzijds en omtrent de aard en oplossingsmogelijkheden van „probleemgevallen" en „solidariteitsgevallen" anderzijds, alvorens een definitief oordeel over de plaats van de vrijwilliger in het werk te kunnen vellen.

De behoefte drong zich aldus op, het vrijwilligersprobleem in meer nauwgezette studie te nemen.

Niet in het minst deed die behoefte zich gevoelen in het gezinsvoogdijwerk, een maatschappelijk werkterrein waarop het aandeel van de vrijwilliger als helper van het begin af bijzonder groot is geweest.

In mei 1959 organiseerde de Landelijke Sectie Jeugdzaken van Humanitas een tweedaagse studieconferentie, waar de verhouding tussen de beroepskracht en de vrijwillige medewerker in het gezinsvoogdij- en vrij patronaatswerk aan de orde werd gesteld. De resultaten van deze conferentie, wezen uit, dat het zeer gewenst was, voor de betrokken maatschappelijk werk(st)ers der vereniging de mogelijkheid te scheppen, hun kennis en inzichten met betrekking tot de vrijwillige gezinsvoogd op systematische wijze verder te verruimen.

Onze gedachten gingen toen aanvankelijk in de richting van een (korte) oriëntatiecursus. Daarover werd contact opgenomen met mej. drs. E. Goubitz, leidster van het Bureau voor Groepspsychologie te Amsterdam, van wie ons bekend was, dat deze materie haar belangstelling had. In overleg met mej. Goubitz werd ons duidelijk, dat het in dit stadium niet wel mogelijk was, een dergelijke cursus te geven. Het ontbrak daartoe nog te zeer aan voldoende kennis en inzicht omtrent deze problematiek. Het beste, zo leek het, dat op dat moment zou kunnen worden gedaan, was het ondernemen van een poging, om aan de hand van de praktijk van het gezinsvoogdijwerk meer inzicht te verkrijgen in de eigen mogelijkheden en werkwijzen van vrijwilligers/gezinsvoogden.

Nadat ons bestuur haar goedkeuring aan een desbetreffend voorstel van de Landelijke Sectie Jeugdzaken had gehecht, hebben mej. E. Goubitz en de heer C. Uitenbogaard, secretaris van de Landelijke Sectie Jeugdzaken Humanitas, de opzet van

een bescheiden onderzoek nader uitgewerkt en vervolgens het onderzoek ter hand genomen.
Mejuffrouw Goubitz nam daarbij de directe leiding op zich, terwijl de heer Uitenbogaard, geassisteerd door de heer J. Terlouw, stafmedewerker van ons Centraal Bureau, de zorg op zich nam, om de verkregen gegevens uit het onderzoek voorlopig vast te leggen en te verwerken.
Over de aldus verkregen onderzoek-resultaten vonden vervolgens een aantal besprekingen plaats tussen mejuffrouw Goubitz en de heren Uitenbogaard en Terlouw. De heer Uitenbogaard schreef op basis van deze besprekingen het thans voor ons liggende rapport.
Wij hebben van dit rapport met grote belangstelling kennis genomen. Het blijkt, dat de onderzoekers hout hebben gesneden. Zelf leggen ze — terecht — de nadruk op de bescheiden opzet van het onderzoek. Hetgeen ze vastgesteld hebben, dient stellig nog aan de hand van latere onderzoekingen te worden geverifieerd. Dat verhindert evenwel niet, dat het alleszins de moeite waard is van hun resultaten thans reeds kennis te nemen.
Het vormt een zeer reële bijdrage, om tot een verder inzicht in het vraagstuk van de vrijwilliger te komen.
Zonder twijfel kan het ook voor het denken over de betekenis en mogelijkheden van vrijwilliger in andere sectoren van het maatschappelijk werk vruchtbaar zijn.
Wij zijn van oordeel, dat dit rapport niet alleen binnen de eigen vereniging de aandacht verdient. Ons bestuur heeft besloten, het voor een ieder beschikbaar te stellen. Wij hopen gaarne dat de inhoud van dit rapport velen bij de verdere doordenking van het vraagstuk van de vrijwilliger in het maatschappelijk werk van nut zal kunnen zijn.
Wij willen dit voorwoord gaarne besluiten met een woord van hartelijke dank uit te spreken aan hen, die dit onderzoek hebben tot stand gebracht. Behalve aan mejuffrouw drs. E. Goubitz, de heer C. Uitenbogaard en de heer J. Terlouw denken wij daarbij ook aan de medewerkers, die bereid zijn geweest, als vrijwilliger of beroepskracht in een der beide gespreksgroepen hun persoonlijke ervaringen en zienswijze in te brengen.

Namens de Nederlandse Vereniging
voor Maatschappelijk Werk „Humanitas",
Mej. M. Dijkstra,
Algemeen secretaresse.

Inhoud

I HET PROBLEEM . . . . . pagina 7

II DE OMVANG EN METHODE VAN ONDERZOEK . . . . . pagina 8

III DE UITKOMSTEN VAN HET OPINIE-ONDERZOEK . . . . . pagina 10
1 De algemene waarde van de vrijwilliger-gezinsvoogd . . . . . pagina 10
2 Praktische moeilijkheden van de vrijwilliger-gezinsvoogd . . . . . pagina 12
3 De algemene waarde van de beroepskracht-gezinsvoogd . . . . . pagina 14
4 De algemene waarde van de beroepskracht als begeleider van de vrijwilliger-gezinsvoogd pagina 15
5 De wenselijkheid van vorming van de vrijwilliger-gezinsvoogd . . . . . pagina 17

IV DE UITKOMSTEN VAN HET WERKWIJZE-ONDERZOEK . . . . . pagina 19

V NADERE BESCHOUWING . . . . . pagina 21
1 Typering en kritische waardering van de vrijwilliger-gezinsvoogd . . . . . pagina 21
2 Mogelijke individuele begeleiding door de beroepskracht . . . . . pagina 25
3 Betekenis van besprekingen in groepsverband . . . . . pagina 26
4 Het selectie-vraagstuk . . . . . pagina 27
5 Enige aanwijzingen voor verder onderzoek en voor de huidige werkpraktijk . . . . pagina 30

I. Het probleem

Van ouds nemen niet-opgeleide helpers op het terrein van gezinsvoogdij en vrij patronaat een zeer grote plaats in. Onder niet-opgeleide helpers wordt hier verstaan, die gezinsvoogden en vrije patroons, die geen bepaalde vakopleiding voor deze taak hebben genoten.
In de laatste jaren heeft echter ook de opgeleide helper, de maatschappelijk werker, in dit werk zijn intrede gedaan. Enerzijds voor het rechtstreeks zelf verlenen van hulp aan kinderen en hun ouders, anderzijds als dagelijkse adviseur en assistent van de z.g. „vrijwillige" gezinsvoogd of vrije patroon. De aldus ontstane nieuwe werksituatie heeft enige belangrijke vragen opgeworpen. In het feit, dat voortaan vakkracht en amateur beiden in het werk kunnen worden ingeschakeld, ligt de noodzaak besloten voortaan voor elk geval te doen uitmaken wie van hen in concreto als helper zal moeten worden gekozen.
Hoe nu moet dat worden uitgemaakt? Een onderverdeling in „moeilijke" en „minder moeilijke" gevallen, zoals wel eens naar voren wordt gebracht, kan hiervoor niet het nodige houvast geven. Zelfs al zou men er in slagen de begrippen „moeilijk" en „makkelijk" in dit verband een duidelijke inhoud te geven, dan nòg is men niet klaar. De schoen wringt tenslotte in het doelmatig kunnen gebruiken van het „gereedschap" (= beroepskracht òf vrijwilliger). Men moet niet alleen een „karwei" kunnen overzien, maar ook in staat zijn daarvoor het juiste gereedschap te kiezen. Voldoende kennis van de aard (eigenschappen) en mogelijkheden van dat gereedschap is hiervoor onmisbaar.
Wat weet men nu omtrent de eigen aard en mogelijkheden van beide genoemde categorieën werkers als men weet, dat de een als „vakman" en de ander als „amateur" tot helpen in staat is. Welke algemene werkkwaliteiten gaan achter beide titels schuil, speciaal ook achter de tweede? Pas als men hierover voldoende kennis heeft, wordt het mogelijk om beide soorten werkers van geval tot geval zo doeltreffend mogelijk in te zetten. En deze kennis is voorts evenzeer nodig om het wat en hoe te kunnen bepalen van de aan de vrijwillige gezinsvoogd te verschaffen leiding en bijstand (voorlichting, advies, training, assistentie).
Welnu, we staan thans in het werk voor het feit dat het vraagstuk van de eigen aard en mogelijkheden van de vrijwillige (= niet-opgeleide) gezinsvoogd nog zeer onvoldoende verkend is. Terloops moge worden opgemerkt, dat een dergelijke verkenning t.a.v. vrijwilligers in andere sectoren van het maatschappelijk werk evenzeer nog ontbreekt. De nieuwe opzet van het gezinsvoogdijwerk heeft tot gevolg, dat deze verkenning niet langer achterwege kan blijven.
Het is immers niet wel doenlijk en ook niet verantwoord, voor het verlenen van doeltreffende hulp aan betrokken kinderen en ouders (gezinnen), vrijwilligers te selecteren, in te schakelen en te begeleiden, wanneer men in feite van hun specifieke krachten en hun beperktheden als helper op dit werkterrein, niet genoeg afweet. Het werk heeft het stadium bereikt, waarin de waardering van de vrijwilliger als gezinsvoogd niet meer moet worden overgelaten aan subjectieve opvattingen.
De Landelijke Sectie Jeugdzaken van Humanitas heeft daarom in 1960 het besluit genomen, een eerste poging tot meer systematische verkenning van dit vraagstuk te ondernemen.
De wijze waarop deze poging is ondernomen, alsmede de verkregen resultaten zijn in het hiervolgende beschreven. Wel zij vastgesteld, dat het onderzoek een zeer bescheiden karakter heeft gehad. We hopen niettemin, dat het resultaat van deze eerste stap tot een meer objectieve benadering van het probleem reeds zijn nut voor de practijk zal kunnen afwerpen. Een verdere bestudering van het vraagstuk blijft intussen geboden.

II. Omvang en methode van onderzoek

In samenwerking met mejuffrouw drs. E. Goubitz van het Bureau voor Groepspsychologie te Amsterdam werden twee gespreksgroepen geformeerd, namelijk:

1. *Een groep* van 10 maatschappelijke werkers der vereniging, allen hetzij geheel hetzij gedeeltelijk bij de uitvoering van het gezinsvoogdijwerk betrokken;
2. *Een groep* van 8 vrijwillige medewerkers der vereniging, werkzaam als gezinsvoogd of vrije patroon.

De vrijwillige deelnemers werden op de volgende punten uitgekozen:

a. zij moesten voldoende persoonlijke ervaringen hebben als gezinsvoogd of vrije patroon;

b. zij moesten naar het voorlopig oordeel van de betrokken beroepskracht hebben blijk gegeven tot goede werkprestaties in staat te zijn;

c. zij moesten geen specifieke (theoretische, vakmatige) opleiding tot maatschappelijk werker etc. hebben gehad.

Verder werd bij de samenstelling van de groep vrijwilligers nog gelet op:

d. het bereiken van een gelijke verdeling tussen mannen en vrouwen in de groep;

e. zekere verschillen in persoonlijkheid qua karakter en ontwikkeling;

f. het vóórkomen van zekere verschillen in persoonlijke levensomstandigheden en beroepsleven.

Met beide groepen werden vijf bijeenkomsten gehouden. Elke deelnemer werd tevoren schriftelijk en mondeling over het doel van de bijeenkomsten ingelicht: op basis van de eigen werkpractijk van elke deelnemer gegevens te verkrijgen, die zouden kunnen bijdragen tot:

1. het verkrijgen van meer inzicht in

a. de algemene verschillen in werkwijze van de vrijwilligers en beroepskrachten;

b. de specifieke mogelijkheden van de vrijwilliger als gezinsvoogd;

2. het vaststellen van (voorlopige) richtlijnen voor het selecteren, voorlichten, begeleiden en vormen van vrijwilligers.

In de groepsbijeenkomsten zijn daartoe aan de hand van bepaalde vraagpunten

a. eigen werkervaringen en -inzichten van de deelnemers naar voren gebracht en in de groep besproken *(opinie-onderzoek)*

b. de werkwijze van elke deelnemer d.m.v. een rollenspel geobserveerd. *(werkwijze-onderzoek)*

De groepsgesprekken werden geleid door mejuffrouw Goubitz. De duur van de gesprekken varieerde van 2½ tot 3 uur. Alle gesprekken en rollenspelen werden op de geluidsband opgenomen en vervolgens schriftelijk uitgewerkt.
Bovenstaande weergave van de opzet en de aanpak van het onderzoek maakt tevens het — door practische mogelijkheden bepaalde — beperkte karakter ervan duidelijk.

Voor een volledig inzicht daaromtrent willen wij de volgende opmerkingen toevoegen.
Het aantal in het onderzoek betrokken vrijwilligers was klein. Hun onderhavige werkervaringen hadden zij allen opgedaan in een grote stadsmilieu. Drie hunner hadden met slechts één beroepskracht — als persoonlijk begeleider — ervaringen opgedaan, de anderen met meerdere beroepskrachten. De selectie van de vrijwillige medewerkers voor het onderzoek was, zoals uit het bovenstaande blijkt, willekeurig. Ook kan er nog op worden gewezen, dat bij elk der uitgezochte vrijwilligers grote bereidheid aanwezig was, om aan het onderzoek medewerking te verlenen. Wat het werkwijze-onderzoek betrof, moest worden volstaan met de observatie van de werkwijze der deelnemers in één bepaalde werksituatie. Daarbij werd naar een zodanig samengestelde problematiek gestreefd, dat de helper de mogelijkheid had, daarop op verschillende wijze in te gaan. Gezien de gebleken verschillen in reactie-wijze (zie hoofdstuk IV) tussen vrijwilligers enerzijds en beroepskrachten anderzijds, is het van belang op te merken dat er voor de helper in de gegeven situatie o.m. een objectief aanknopingspunt lag, om in bepaald opzicht tot zelf-actie te komen. (De vrijwilligers kwam daar ook allen toe, de beroepskrachten voor het merendeel niet; zie hoofdstuk IV).
Speciaal met betrekking tot dit punt zou het interessant zijn geweest, de aanpak van vrijwilligers ook eens te hebben kunnen observeren in een probleem-situatie, die de mogelijkheid voor de helper om tot eigen actie-ontplooiing te komen zo veel mogelijk zou beperken. Uiteraard is het gewenst de resultaten van dit onderzoek t.z.t. aan andere soortgelijke onderzoekingen te toetsen. Niettemin lijkt het ons, dat de verkregen resultaten op voldoende betrouwbare wijze zijn verkregen, om thans als uitgangspunten voor ons denken over de algemene waarde en concrete mogelijkheden van de vrijwilliger als gezinsvoogd te kunnen dienen.

III. Uitkomsten van het opinie-onderzoek

In de besprekingen werden de deelnemers van beide groepen geconfronteerd met vragen van de volgende strekking:

1. Bent U tevreden over Uw werk als gezinsvoogd of vrije patroon?
2. Wat vindt U moeilijk in Uw werk als gezinsvoogd of vrije patroon?
3. Vindt U het nodig dat de vrijwilliger leiding ontvangt?
4. Meent U dat de vrijwilliger hulp van de beroepskracht moet hebben?
5. In welke opzichten vindt U hulp aan de vrijwilliger belangrijk?
6. Wat zijn Uw ervaringen als vrijwilliger of beroepskracht met ontvangen of gegeven hulp? Wat is Uw oordeel daarover?
7. Wat is Uw oordeel over de vrijwilliger als gezinsvoogd/vrije patroon?
8. Wat is Uw oordeel over de beroepskracht als gezinsvoogd/vrije patroon in het gezin?
9. Welke eisen stelt U in het algemeen aan een gezinsvoogd of vrije patroon?

1. De algemene waarde van de vrijwilliger-gezinsvoogd

A. **Oordeel van de groep vrijwilligers.**

Zonder uitzondering bestonden onder de deelnemers positieve opvattingen over de algemene waarde van de vrijwilliger als gezinsvoogd. Uiteraard werden in de bespreking hierbij voortdurend vergelijkingen getroffen met de beroepskracht.
Vooral in de aanvang van de besprekingen bleken enkelen geneigd soms in vrij scherpe contrasten (positief-negatief) tussen beide categorieën werkers te denken. Sterk werd door de vrijwilligers benadrukt, dat zij volledig als „mens tegenover mens" (kunnen en behoren te) staan in hun werk.
Als kenmerkend voor de aldus aangeduide verstandhouding werden door de deelnemers de volgende elementen beschouwd:

a. **een „persoonlijke" instelling:**

„Je geeft je zoals je bent."
„Je probeert open en eerlijk vanuit jezelf een vertrouwelijke, „warme" verstandhouding te krijgen."
„Het is toeval voor mij, wie aan welke kant aan de tafel zit".
„Je wilt als het ware deel van het gezin uitmaken."
„Je komt als een vriend of een goede kennis."
„Je bent emotioneel bij de ander betrokken."

b. **het inbrengen van eigen levenservaringen:**

„Het is belangrijk ook dingen van jezelf aan de ander mee te delen."
„Je bent zelf ook vader/moeder en moet als zodanig ook dagelijks in je eigen gezin optreden en beslissingen nemen."

c. **behalve het persoonlijk „er zijn", ook eventueel de betrokkenheid van het verdere levensmilieu van de vrijwilliger.**

Dat wil dus zeggen, dat de vrijwilliger bijv. zonodig zijn eigen gezin voor het betrokken kind etc. zal kunnen openstellen. Ook bleek dat sommige vrijwilligers hun echtgenno(o)t(e) in de relatie betrokken.

d. **het op actie-gericht zijn.**

Het werd als een consequentie van deze sterk persoonlijke betrokkenheid van de vrijwilliger op zijn werk gezien dat hij veel meer dan de beroepskracht „optreedt", „regelt", „doet", „eist", „initiatief neemt", etc.
„Wij zetten ons er meteen achter."
„Wij treden zelf op."
„Wij handelen, zoals we dat in ons eigen gezin dagelijks gewend zijn."
„Wij nemen vaak initiatief."
De vrijwilligers bleken dit op-actie gericht zijn als een noodzakelijk bestanddeel van hun helpende taak te zien.

Aan deze „persoonlijke" wijze van helpen, werd door de vrijwilligers de volgende betekenis toegekend.

- Bij de client bestaat vaak vooral ook behoefte aan „warm" menselijk contact, waaraan functionele aspecten dan zo veel mogelijk, liefst helemaal moeten ontbreken. De helper is een „naaste".
- De cliënt kan zich zo aan de persoon van de helper en eventueel ook aan diens verdere levensomgeving „optrekken".

De helper wil zijn het „voorgeleefde voorbeeld", een identificatiefiguur voor de cliënt. Een werkelijke wisselwerking tussen beider leven is mogelijk op basis van gelijkheid en openheid.

Naar de mening van de deelnemers (vrijwilligers) is deze persoonlijke wijze van helpen principieel voor het vrijwilligerschap weggelegd. Het is de „functie" van de vrijwilliger, om eigen persoonlijkheid (persoon-zijn) en levenssfeer voor de ander open te stellen.

B. **Oordeel van de groep beroepskrachten.**

De deelnemers concentreerden zich vooral op het bepalen van de algemene grenzen aan het kunnen der vrijwilligers als gezinsvoogd.
Evenals bij de groep vrijwilligers werden voortdurend vergelijkingen getroffen tussen beroepskracht en vrijwilliger.
Het niet-opgeleid zijn bracht voor de practijk, aldus deze deelnemers, de volgende beperkingen voor de vrijwillige helper, inherent aan zijn wijze van werken, mee.

1e. De helper heeft niet geleerd:
— een diagnose te stellen;
— een reële prognose (op basis van de diagnose) te stellen;
— in voldoende mate achter het zichtbare gedrag van de ander te zien; helper mist in voldoende mate (d.m.v. systematisch verkregen kennis verworven) inzicht in de psychische toestand en de daarop betrekking hebbende gedragsuitingen van de ander;
— van eigen houding en optreden in het contact de psychologische consequenties voor de ander te zien (inzicht in actie-reactie-processen).

Gevolgen hiervan zijn:

a. dat helper gemakkelijk inadequate verwachtingen heeft van hetgeen in het concrete geval bereikbaar is (door hemzelf of door anderen);

b. dat helper de moeilijkheden resp. mogelijkheden bij de opbouw van zijn contacten nogal eens onderschat resp. overschat (wat dan tot teleurstellingen en remmingen kan leiden);

c. dat helper zich in het contact minder adequaat op de ander d.w.z. op diens werkelijke gevoelens en verlangens weet af te stemmen;

d. dat helper minder goed gewapend is tegen inadequate beoordeling van houding en optreden van de ander (o.m. waar het gaat om negatieve reacties als aggressie, geslotenheid, afwijzing, etc. met het gevaar b.v. van te snelle conclusies als „hopeloos geval", „ik ben niet geschikt", „ik doe het niet goed", etc);

e. dat helper te gemakkelijk — b.v. op onvoldoende indicatie resp. subjectieve motieven — bepaalde (ingrijpende) maatregelen wil toepassen (zoals uithuisplaatsing);

f. dat helper in concreto ertoe kan neigen te veel van zichzelf uit te denken en te handelen i.p.v. voortdurend gericht te blijven op
— meedenken met de ander;
— indenken in de ander;
— uitvoerig overleg met de ander m.b.t. beslissingen;
— goed voorbereiden van de ander op maatregelen (het te veel buiten de ander om werken kan bijv. gauw een sterke rivaliteit tussen helper en ouders tot gevolg hebben).

2e. De helper is vaak gehandicapt in het beoordelen van de werkelijke betekenis van het pedagogisch optreden van andere opvoeders t.a.v. de pupil (vereiste actie-reactie patroon tussen kind en omgeving).
Dit kan bijv. concreet een grote moeilijkheid opleveren als het kind in een tehuis vertoeft en de gezinsvoogd als vertrouwensfiguur van het kind, critiek en klachten van het kind over de leiding moet opvangen (als pedagogisch gewenste! brugfiguur tussen kind-omgeving).
(Gevaar: subjectief partij kiezen of zich steriel voor het kind er buiten houden).

3e. De helper is onvoldoende „aangesloten" op „taal" en methodiek van de inrichtingsleiding, wat een practische belemmering kan vormen voor samenspel.

4e. De helper is er weinig op ingesteld, voorzover nodig verschillende rollen te spelen t.a.v. verschillende personen in de omgeving van het kind.
Omdat hij namelijk gericht is op „spontane inschakeling" van zichzelf, mist hij de intentie zichzelf planmatig als pedagogisch „instrument" te hanteren.
Dit betekent een beperking van zijn pedagogisch kunnen, in zoverre verschillende „houdingen" van de helper vereiste correctieven voor het kind en diens omgeving kunnen zijn.

2. Praktische moeilijkheden van de vrijwilliger-gezinsvoogd

Met de poging van de **beroepskrachtengroep** tot het aangeven van grenzen t.a.v. de algemene mogelijkheden van de vrijwilliger als niet-opgeleide kracht werden tegelijk een aantal potentiële „moeilijkheden" voor de vrijwilliger aangeduid.
De deelnemers van de **vrijwilligersgroep** kwamen tot de volgende opsomming van „moeilijkheden" in hun werk.

Door alle deelnemers (vrijwilligersgroep) gevoelde moeilijkheden.

- Een moeilijkheid voor de vrijwilligers bleek te zijn in de verschillende situaties, waarin zij met de ouders en het kind kunnen komen te verkeren, te bepalen, wat men zich als gezinsvoogd of patroon wel en niet kan veroorloven. Welk contact-karakter moet je bewaren? Waar trek je grenzen in je verstandhouding met ouders en

pupil? Wat is hier toelaatbaar en wat doet aan een goede gezinsvoogdij-relatie afbreuk?
Het gaat hier dus niet om bevoegdheden, maar om het vinden van de juiste rolfiguur t.o.v. de ander in verschillende situaties.
Een paar voorbeelden:
„Kan je je veroorloven tijdens je vakantie in kampeertenue je pupil in een J.V.-kamp te bezoeken?"
„Kan je als de omstandigheden daartoe aanleiding geven als een vervangende moeder-figuur je pupil (tijdelijk) in je eigen huis opnemen en verzorgen?"

- Een andere vrij algemene moeilijkheid bleek te zijn, dat men (vooral als beginneling, maar toch ook later nog wel) niet voldoende zijn bevoegdheden en plichten kent tegenover ouders en pupil. Hoever strekt je verantwoordelijkheid? Hoever kan of moet je invloed gaan. Het gaat hier om een zuiver kunnen afbakenen van rechten en plichten der ouders, bevoegdheden en plichten van de gezinsvoogd, bevoegdheden en verantwoordelijkheid van de kinderrechter, met daar tussen nog de figuur van de vereniging.

- De deelnemers hadden vrijwel gemeenschappelijk de ervaring, dat het niet zelden aanmerkelijk moeilijker is, een goed contact met de ouders op te bouwen dan met het kind. Vele ouders geven zich niet gauw „werkelijk", ze accepteren de bemoeienis niet gemakkelijk.

- Een andere algemene moeilijkheid was: de werkelijke betekenis (waarde, uitwerking) van het eigen contact te kunnen beoordelen.
Gaf het contact wat nodig was, deed men 't goed? Men twijfelde vaak aan de juistheid van het eigen optreden in bepaalde situaties. Te moeilijker nog vond men die beoordeling, als pupil noch ouders veel positieve uitingen gaven.

- Het goed overzien van de problematiek t.a.v. pupil etc., om op grond daarvan eigen handelen te bepalen, bleek de medewerkers ook zorgen te baren.

Door enkele deelnemers gevoelde moeilijkheden:

- het vinden van de juiste houding tegenover een afweerhouding van de pupil (stugheid, geslotenheid, contact-ontwijken etc.);

- het beoordelen van het karakter van de ander(en) vooral ook het onderscheiden van „normale" en „gestoorde" karakters;

- het onbevangen kunnen blijven tegenover de ander(en), wanneer men tevoren over hem is ingelicht (en dan uiteraard vaak in minder gunstige zin);

- het vrouw- of in andere gevallen het man-zijn had men soms in het contact met de ander(en) als een beperking ervaren;

- het bepalen van de eigen houding tegenover bepaalde „afwijkingen" van de ander (b.v. „praatziekte" van een debiele moeder: afbreken of aanhoren?).

Met betrekking tot ervaren moeilijkheden werden door de vrijwilligers enige algemene „gulden regels" geformuleerd:
— oordeel niet te gauw negatief;
— heb veel geduld bij weerstand, wacht rustig af, tot de ander zich geeft;
— speel open kaart, vooral ook m.b.t eigen fouten, onachtzaamheden, niet nagekomen afspraken;
— neem de ander steeds serieus d.w.z. heb niet bij voorbaat een negatieve verwachting door rapporten of verkregen inlichtingen.

3. De algemene waarde van de beroepskracht-gezinsvoogd

In de in par. 1 weergegeven beoordeling van de algemene waarde van de vrijwilliger door de beide groepen deelnemers is impliciet reeds veel naar voren gekomen over de waarde van opgeleide krachten.

A. Het oordeel van de groep beroepskrachten.

Dit is als volgt samen te vatten.

De opgeleide helper („maatschappelijk werker") is ingesteld op:

1e. Een objectieve (integrale) beoordeling van de moeilijkheden.

2e. Een bewust doordenken van de mogelijkheden, grenzen en wijzen van helpen, waarbij steeds als grondbeginsel geldt: het werken vanuit en met de cliënt aan de voor hem bereikbare oplossing van de moeilijkheden (wat, behoudens het onder 3e gestelde, leidt tot een grondhouding die zich kenmerkt door luisteren, terughouden, situatie verduidelijken, stimuleren, adviseren).

3e. Planmatig helpen; dat wil vooral ook zeggen:
zichzelf als „pedagogisch instrument" bewust hanteren in de contacten met de ander, daarbij steunend op verkregen inzicht in de innerlijke situatie van de cliënt en in de uitwerking van eigen reacties daarop. Het gaat hier dus om bewuste rolkeuze t.o.v. de cliënt contra onbewust rol-zijn; voorbeelden: tolereren, eisen stellen, beschermen, afstoten, dwingen, vrij laten, zich onthouden, zich inlaten, critiek leveren, bemoedigen, passief zijn, initiatieven nemen, stimuleren, afremmen, gevoelens terughouden, gevoelens tonen, raadgeven, situatie verduidelijken, etc.
Toevoeging: In principe zal de helper er dus naar streven zijn contacten steeds te laten voldoen aan de eisen die een oplossing van de problematiek van de cliënt stelt. In deze positieve zin is dus dit contact tussen helper en cliënt steeds strikt „zakelijk" („terzake") te noemen. Critiek op die „zakelijkheid" ware alleen terecht, voorzover het contact niet de beoogde oplossing van de moeilijkheden naderbij brengt.

M.b.t. moeilijkheden of dreigende valkuilen bij hun werk als helper werd door de beroepskrachten op de volgende punten gewezen:
— Het planmatig helpen kàn — namelijk als de helper te sterk is geabsorbeerd door bewuste waarneming en beoordeling van de cliënt in diens (innerlijke en uiterlijke) situatie — een ongewenste mate van afstand scheppen (= onvoldoende reactief op de cliënt betrokken zijn) die het contact schaadt.
— Het gevaar van onvoldoende directe betrokkenheid op de cliënt is er ook, als sleur en routine in het hanteren van relaties binnensluipen.
— Voorts dreigt hetzelfde gevaar door veelvuldig niet op de ander afgestemd taalgebruik, dat de cliënt als vreemd en geleerd in de oren moet klinken (m.n. vakuitdrukkingen).
— Terzake van een juiste beoordeling van elk geval op zich, wordt de helper bedreigd door denkschema's die zich van zijn onbevangen (creatief) denken kunnen meester maken (speciaal als gevolg van 1e. beperkte beoordelingscapaciteit en 2e. opeenstapeling van gevallen).

B. Het oordeel van de groep vrijwilligers.

Uit deze groep kwam bij de algemene beoordeling van de opgeleide helper de volgende critiek naar voren. (Deze critiek werd in ongelijke mate door alle deelnemers gedeeld).

1e. De helper staat niet zelden te onpersoonlijk tegenover (op te veel afstand van) de cliënt. Hij is te zakelijk, schept een „bureau-sfeer".
Uitingen daarvan zijn bijv. ook: het veelvuldig gebruik van woorden en uitdrukkingen die de cliënt niet goed kan begrijpen; een weinig persoonlijke zegswijze als „uw zoon" i.p.v. „Kees"; emotionele gereserveerdheid (schept te weinig warme verstandhouding met de ander, wat vooral ook voor kinderen een bezwaar is).

2e. Helper mist vaak in belangrijke levenskwesties de persoonlijke ervaring, waardoor hij onvoldoende realistisch bij de problematiek betrokken kan zijn.
(Hierbij werd speciaal gewezen op jonge en ongehuwde helpers).

3e. De helper beperkt zich vaak te veel tot observeren en analyseren en „is" voor de ander „te weinig" (te passief, handelt te weinig).

Naast deze critiek leefde in de groep als positief oordeel over de opgeleide kracht:

a. de helper is in staat de aard van de moeilijkheden beter te doorzien;

b. hij is in „technisch" opzicht beter toegerust om de mogelijkheden tot helpen te overzien;

c. hij kan scherper doelgericht handelen;

d. voor bepaalde psychologisch moeilijke gevallen zal hij beter dan de vrijwilliger een speciale houding (rol) kunnen opbrengen (meer „therapeutisch" helpen).

4. De algemene waarde van de beroepskracht als begeleider van de vrijwilliger-gezinsvoogd

A. Oordeel van de groep vrijwilligers.

(Positief)

- De vrijwilliger stelt prijs op persoonlijke belangstelling van de beroepskracht voor en waardering van zijn bereikte prestaties.

- Samenspraak met de beroepskracht kan van groot nut zijn voor het goed begrijpen van wat er t.a.v. kind en gezin aan de hand is en om beter eigen handelen te bepalen.

- Hoewel de vrijwillige gezinsvoogd zelfstandig zijn werk moet kunnen doen, heeft hij toch ook behoefte aan critiek. „Je twijfelt heus wel eens, of je het wel goed doet (hebt gedaan). Je moet daarover met de beroepskracht kunnen spreken."

- Vooral in de aanvang is met de mogelijkheid van overleg met de beroepskracht van grote waarde. „Het geeft je een veilig gevoel bij het werk."

- Vrijwilligers en beroepskrachten moeten over en weer goed hun verschillende capaciteiten en ook practische mogelijkheden weten te benutten ten bate van één en dezelfde cliënt.
Het behoeft lang niet altijd alleen „begeleiding" te zijn; het zou misschien heel vaak een nauw „samenspel" kunnen zijn, waarbij beiden een specifieke directe inbreng hebben.

- De beroepskracht is ook van veel nut als vraagbaak en wegwijzer op sociaal terrein (b.v. m.b.t. studie, werk, vrije tijd, andere soorten hulp op sociaal, hygiënisch, medisch, geestelijk terrein).

- Verder ziet de vrijwilliger de beroepskracht ook als assistent bij het uitvoeren van bepaalde maatregelen, het treffen van bepaalde voorzieningen enz.

- Men verwacht, dat de beroepskracht zelf zorgt, steeds voldoende op de hoogte te blijven van het werk van de vrijwilliger; ook in geval de vrijwilliger de steun van de beroepskracht niet nodig heeft.

(Critische opmerkingen).

- Teneinde de vrijwilliger werkelijk bevredigend te kunnen bijstaan, moet de beroepskracht het geval continu goed kennen; kennis alleen uit het dossier en kwartaalrapporten is niet voldoende. „Het moet niet nodig zijn de beroepskracht uitvoerig over allerlei zaken te informeren, als je hem „eens even" zou willen raadplegen". Dat overleg moet vlot-terzake kunnen zijn. De beroepskracht moet daarvoor nauw bij je geval betrokken zijn. „Anders wend je je niet zo gemakkelijk tot hem; dan bepraat je het bijvoorbeeld liever met je echtgenoot(e)". Wisseling van beroepskrachten is daarom ook erg bezwaarlijk.

- De beroepskracht moet er tegen waken, de vrijwilliger het gevoel te geven, dat deze door hem als een soort cliënt wordt bijgestaan. Beiden moeten elkaar goed kennen en niet te omzichtig en al te gedistancieerd met elkaar omgaan. Geen „beroepstoon" en geen „theoretische blik" in deze relatie.

- De beroepskracht moet oppassen zijn eigen visie en wil niet aan de vrijwilliger op te willen dringen. De laatste moet in zijn vrijheid van handelen worden gerespecteerd.

- De communicatie tussen beroepskracht en vrijwilliger moet vooral ook niet te veel gereglementeerd worden. Bijv. deze niet te strak binden aan vaste spreekuren. Een gemakkelijke, snelle bereikbaarheid van de beroepskracht is belangrijk. Vooral ook moet de beroepskracht de vrijwilliger thuis kunnen opzoeken.

B. **Oordeel van de groep beroepskrachten.**

Op grond van eigen ervaringen noemden de deelnemers een aantal concrete punten, ten aanzien waarvan begeleiding van de vrijwilliger belangrijk is.

- Vrijwilligers stellen vaak hun verwachtingen te hoog omtrent hetgeen te bereiken is met de hulpverlening.
Dit leidt dan niet zelden tot teleurstellingen en ook persoonlijke onzekerheidsgevoelens. Het is daarom van groot belang, met de vrijwilliger de mogelijkheden en grenzen van de (zijn) hulpverlening zo goed mogelijk na te gaan.
De vrijwilliger zal zich dan vaak met meer rust en op meer reële wijze kunnen inzetten. Niet alleen vooraf maar vooral ook tijdens de hulpverlening kan het nodig zijn de vrijwilliger bij te staan om het „haalbare" van het „niet-haalbare" te onderscheiden. Keer op keer blijkt de beroepskracht hier in de practijk een waardevolle steun voor de vrijwilliger te kunnen zijn.

- De vrijwilliger blijkt er vaak behoefte aan te hebben, omtrent zijn aan te nemen houding (m.n. ook vaak tegenover de ouders) met de beroepskracht te overleggen. Niet zelden ervaart de vrijwilliger contact-moeilijkheden (weerstanden, rivaliteit, bedrog, etc.).
Bij de contacten-*opbouw* blijkt overleg tussen vrijwilliger en beroepskracht zeer nuttig. Daarbij komt het dan aan op verheldering van inzicht in de situatie (innerlijk en uiterlijk) plus het geven van concrete aanwijzingen.

- De vrijwilligers verlangen nog al eens maatregelen – speciaal ook uithuisplaatsin-

gen — te treffen, waarvoor bij nadere bespreking dan (nog) onvoldoende termen aanwezig blijken te zijn.

● Ook de betekenis van een grondige voorbereiding van pupil en ouders op bepaalde maatregelen wordt door de vrijwilliger dikwijls onderschat.
Verder werd nog naar voren gebracht dat wellicht in vele gevallen de relatie tussen de beroepskracht en vrijwilliger niet uitsluitend beperkt zou behoeven te blijven tot het mentorschap van de eerste over de laatste, maar dat — juist vanwege de typische verschillen in eigen mogelijkheden van beiden — wellicht deze relatie ook vaak een team-karakter zou kunnen hebben, waarbij beide werkers dan een eigen bijdrage in de directe hulpverlening aan het gezin leveren. In de practijk is een dergelijke directe samenwerking tussen beroepskracht en vrijwilliger nog onvoldoende beproefd. Een belangrijke voorwaarde zou daarbij moeten zijn: duidelijke functie-omlijning en taak-verdeling.

5. De wenselijkheid van de vorming van de vrijwilliger-gezinsvoogd

A. Oordeel van de groep beroepskrachten.

M.b.t. de individuele begeleiding van de vrijwilliger werd de opmerking gemaakt, dat deze „niet-bedreigend" moet zijn. De vrijwilliger moet als helper zichzelf kunnen blijven.
Daarom is ook van belang, dat vrijwilligers van elkaar leren en niet uitsluitend of in hoofdzaak alleen met de beroepskracht „in gesprek" zijn. De kans is groot, dat de beroepskracht er te veel bovenop zit. Deze moet oppassen, dat hij als begeleider geen „theorie gaat doceren".
Niettemin kwam de vraag in de groep naar voren, in hoeverre toch ook voor de vrijwilliger een zekere mate van psychologische kennis gewenst zou kunnen zijn. De vraagsteller in kwestie wees er daarbij op, dat z.i. wel aangenomen mocht worden, dat maar weinig vrijwilligers niet op enigerlei wijze zelf al een zekere bewustwording in dit opzicht nastreefden. Moet zekere psychologische oriëntering via een basiscursus door de gezinsvoogdijvereniging dan wel taboe worden verklaard? Andere groepsleden stonden hier erg huiverig tegenover en zouden het 't liefst aan elke vrijwilliger zelf willen overlaten. Het gaat erom of hier van een algemene noodzaak of wenselijkheid met het oog op een goede uitrusting van de vrijwilliger moet worden gesproken. En dat werd zeer de vraag geacht. „We moeten dan wel zorgvuldig vermijden, door het organiseren van een dergelijke cursus, die wenselijkheid aan de vrijwilliger te suggereren".

In de bespreking werd vervolgens onderscheiden: het hebben van inzicht en het beschikken over theoretische kennis.
Gesteld werd, dat men *op grond van ervaring* inzicht in iets of iemand kan hebben zonder dat men dat inzicht theoretisch kan funderen. Een „ervaren" vrijwilliger zou dan ook met goed inzicht te werk kunnen gaan zonder daarbij over theoretische kennis te beschikken.

Als vraag kwam naar voren, in hoeverre juiste ook ter bevordering van dat eigen inzicht regelmatig gehouden geleide groepsgesprekken van vrijwilligers over of n.a.v. ieders werkpractijk betekenis zouden kunnen hebben? Zou daaraan wellicht nog meer waarde kunnen worden toegekend dan aan individuele begeleiding door de beroepskracht?
Voorts werd inzicht-vergroting mogelijk geacht door het opzettelijk creëren van leersituaties zoals d.m.v. excursies, rollenspel, films,

B. **Oordeel van de groep vrijwilligers.**

De deelnemers van de vrijwilligersgroep achtten naast individuele leiding van de beroepskracht voor een goede voorbereiding van de gezinsvoogd op zijn taak een korte oriënteringscursus van belang. Men was het er over eens, dat in een dergelijke cursus in ieder geval een aantal technische en juridische kwesties, welke met de algemene werkpositie van de gezinsvoogd samenhangen, zouden moeten worden behandeld.
Een der deelnemers bleek ook geporteerd te zijn voor een psychologische verkenning, waarvoor ook enige anderen wel belangstelling toonden.
Voorts bleken de deelnemers veel te voelen voor geregelde gesprekken met andere vrijwilligers. Zelfs hechtten sommigen daaraan meer betekenis dan aan individuele leiding van de beroepskracht.

Als doel van dergelijke gesprekken zag men:

- uitwisseling van werkervaring
- van elkaar leren
- samen nadenken over het werk
- werk verdiepen door vraagstukken te bespreken.

Men dacht aan niet te grote vaste groepen, eventueel in de vorm van geregelde huiskamerbijeenkomsten.
Het leek de deelnemers niet noodzakelijk, dat de beroepskracht aan deze groepen leiding zou moeten geven. Wel zou men het nuttig achten, als de beroepskracht de besprekingen kan bijwonen.

Voorts kwam uit de groep nog naar voren dat men verwacht dat van de vereniging uit getracht wordt een ideële binding tussen haar leden/werkers te leggen en te onderhouden; vorming van een gemeenschappelijke visie vanuit de ideële grondslag van de vereniging werd belangrijk geacht. „Het gaat om het kweken van een eigen geestelijk klimaat in de vereniging dat je als werker persoonlijk aanspreekt en bindt." Men vond dat in dit opzicht eigenlijk te weinig van de vereniging uitging.

IV. Uitkomsten werkwijze-onderzoek

Door middel van rollenspel is getracht een concreet beeld te krijgen van de werkwijze der deelnemers van beide groepen. Om beurten werden alle deelnemers — onafhankelijk van elkaar — in dezelfde rol tegenover dezelfde cliënt met dezelfde problematiek geplaatst.
De rolgesprekken werden op de geluidsband opgenomen en later schriftelijk vastgelegd. Met behulp van een code is vervolgens onderzocht, aan welke aspecten van de door de cliënt aangevoerde problematiek de helper in het gesprek aandacht had besteed, met welk oogmerk en op welke wijze hij zulks gedaan had en hoe hij overigens tijdens het gesprek aan zijn taak als helper nog bepaalde inhoud had gegeven.
Daarbij zijn inderdaad een aantal belangrijke verschillen in de aanpak tussen beroepskrachten en vrijwilligers aan de dag getreden.

T.a.v. de cliënt in het rollenspel waren de volgende gegevens essentieel.
Cliënt was de vader van een zeventienjarige zoon die onder toezicht was gesteld. Wegens diefstal had de zoon een lange vrijheidsstraf ondergaan en was nu weer sedert 6 weken thuis.
De verstandhouding tussen ouders en zoon was voorheen zeer gespannen geweest; de ouders waren hun overwicht op de jongen geheel kwijt geraakt, de zoon had thuis een zeer aggressieve houding ontwikkeld en was ten tijde van het delict van huis weggelopen.
Het betrof een maatschappelijk goed genormeerd arbeidersgezin.
Tijdens de strafperiode kwam het tussen ouders en zoon tot een verzoening.
De eerste twee weken na terugkeer thuis verliepen in redelijke vrestandhouding, maar daarna kwam het weer tot botsingen tussen zoon en ouders. De ouders lieten hiervan de gezinsvoogd nog onkundig.
Toen zij evenwel plotseling — door een toevallig feit — een vermoeden kregen, dat hun zoon zich opnieuw in slecht gezelschap zou bewegen verzocht de vader de gezinsvoogd zo gauw mogelijk langs te komen.
De vader gaf daarbij te kennen dat hij zich erg ongerust maakte over zijn zoon en graag zekerheid zou hebben m.b.t. genoemd vermoeden.

Het rolgesprek stelde het daarop gevolgde onderhoud van vader met de gezinsvoogd(es) voor.

De volgende verschillen in aanpak tussen beroepskrachten en vrijwilligers konden worden vastgesteld:

1e. **Verschil in actieve aandacht.**

De vrijwilligers besteedden vooral actieve aandacht aan de door cliënt naar voren gebrachte realiteit (feiten en gebeurtenissen).
De beroepskrachten besteedden vooral ook actieve aandacht aan de actuele gevoelens van de cliënt m.b.t. die realiteit.

2e. **Verschil in directe taakstelling (als helper).**

De beroepskrachten stelden zich tot taak:

a. situatieverduidelijking + gevoelsverheldering (cliënt);

b. stimuleren van cliënt tot het zelf vinden van een meer adequate houding.

De vrijwilligers stelden zich tot taak:

a. soms situatie verduidelijking aan de cliënt;

b. zelf tot bepaalde acties overgaan (al dan niet samen met cliënt);

c. houding van cliënt te wijzigen in overeenstemming met visie van vrijwilliger.

3e. **Verschil in grondhouding.**

De beroepskracht stond objectief, niet-affectief tegenover de cliënt. Diens belevingsstituatie was voor de beroepskracht mede object in het gesprek. (De beroepskracht was erop gericht de cliënt er toe te brengen zijn gevoelens en oordelen critisch aan de feiten te toetsen).
De vrijwilligers stonden subjectief in de relatie.
Zij stelden eigen gevoel en oordeel m.b.t. de realiteit van de cliënt naast of tegenover gevoel en oordeel van de cliënt.
De vrijwilligers identificeerden zich met de positie van de vader; diens situatie was ook *hùn* situatie.
Zij traden dus persoonlijk ten volle daarin in.
(De beroepskrachten bewaarden persoonlijke distantie tot de situatie, die van de ander is.)
Alle vrijwilligers namen *in* de situatie „de leiding op zich".

4e. **Verschillen in gespreks-„techniek".**

- de beroepskrachten stelden de cliënt dikwijls voor „nieuwe" (op situatie verduidelijking gerichte) vragen — wierpen de cliënt daarop als 't ware terug — terwijl de vrijwilligers, na verkregen informatie, vaak een eigen oordeel velden.

- de beroepskrachten gebruikten verschillende manieren in het gesprek om sterke affecties van de cliënt te ontladen (te temperen) of ook te ontlopen, b.v.:
— d.m.v. „support";
— d.m.v. accentueren van positieve aspecten in de situatie;
— d.m.v. gevoelsreflectie.

De vrijwilligers waren veelal wel emotioneel-geladen in gesprek. Zij waren met eigen gevoelens en meningen direct op de cliënt „aangesloten".
Zij streefden bewust naar een emotie-vrije inbreng hunnerzijds in het gesprek.
Hun gesprekken verliepen levendiger, feller en met contrasten. (elkaar tegenspreken, critiek uitoefenen, juistheid van bewering van de ander in twijfel trekken, eis stellen).
Ook droegen hun gesprekken veelal een „huiselijker" karakter zich uitend in woordkeus en toon.

V. Nadere beschouwing

In de voorgaande hoofdstukken werd de mening van een (beperkt) aantal vrijwilligers-gezinsvoogden en beroepskrachten uit het gezinsvoogdijwerk weergegeven speciaal m.b.t. de eigen waarde en mogelijkheden van de niet-opgeleide helper als gezinsvoogd of vrij patroon en verder werd het resultaat getoond van een (zeer bescheiden) onderzoek naar de werkwijze van deze zelfde vrijwilligers, waarbij hun werkwijze ook werd vergeleken met de aanpak van de beroepskrachten.
Deze nabeschouwing draagt het karakter van een stukje denkwerk naar aanleiding van de verkregen onderzoek-uitkomsten. Overeenkomstig hetgeen wij ons bij dit onderzoek ten doel hebben gesteld, is gepoogd op basis van de thans verkregen uitkomsten te komen tot een nadere waardering van de niet-opgeleide helper als gezinsvoogd, alsmede tot het vaststellen van bepaalde algemene desiderata voor de onderhavige werkpractijk.
De volgende vragen werden daarbij als richtlijn genomen:

a. Wat kan algemeen als typerend m.b.t. mogelijkheden en werkwijze van de vrijwilliger-gezinsvoogd worden gezien?

b. In welke soorten gevallen kan de vrijwilliger-gezinsvoogd doeltreffend helpen?

c. Kan/moet de vrijwilliger-gezinsvoogd geheel zelfstandig werken, of is deskundige begeleiding voorwaarde, respectievelijk is samenspel (teamwork dus) met de beroepskracht vereist?

d. Indien begeleiding, vorming, opleiding, training van de vrijwilliger-gezinsvoogd gewenst is, ten aanzien waarvan, door wie en hoe?

e. Welke selectie-normen moeten ten aanzien van candidaat-gezinsvoogden (vrijw.) worden gehanteerd?

1. Typering en praktische waardering van vrijwilliger-gezinsvoogd

Het in Hoofdstuk III 1 weergegeven waarde-ideaal van de vrijwilliger levert als typische hoedanigheden op:
de persoonlijke houding
de persoonlijke ervaringen
de persoonlijke levensomgeving
de gerichtheid op daadverrichting.

Het werkwijze-onderzoek leert dat de vrijwilliger:
zijn emotionaliteit inbrengt
een participerende houding heeft
daarbij een leidende (dirigerende, initiatief-nemende) rol op zich neemt
op actief optreden (daadverrichting) gericht is.

Deze aspecten tezamen voeren tot de conclusie, dat de vrijwilliger-gezinsvoogd zich als persoon — en eventueel met inbreng van zijn particuliere omgeving — als derde opvoeder (vader-, moeder-, oom-, tante-, oudere vriend-figuur etc.) naast de ouders plaatst. Blijkbaar komt het er op neer, dat hij als toegevoegde opvoeder op zijn wijze bepaalde leemten in de ouder-kind relatie opvult of minder gunstige gevolgen van bepaalde tekorten in de die relatie door zijn van de ouders afwijkende directe invloed op het kind opvangt.
Deze taakopvatting van de vrijwilliger-gezinsvoogd als (partiële) plaatsvervanger

der ouders of als compensator van ouderlijke manco's m.b.t. de opvoeding van het kind doet de vraag rijzen naar het wezenlijke doel van deze vorm van hulpverlening.
Modern maatschappelijk werk gaat uit van de gedachte, dat alle hulpverlening gericht moet zijn op het zo veel mogelijk zelfstandig maken van de cliënt.
De cliënt moet aan zijn afhankelijkheid van de hulpverlening kunnen ontgroeien.
De innerlijke potenties van de cliënt moeten daartoe worden gemobiliseerd. Dit vooral is de taak van de helper: de cliënt te helpen (te leren) zichzelf te helpen.

Gezinsvoogdij beoogt het bieden van hulp in geval het gezin in onvoldoende mate normale opvoedingscapaciteit blijkt te bezitten, hetgeen dan tot uiting is gekomen in een ernstige „zedelijke of lichamelijke" bedreiging van het kind. Naar moderne opvatting geredeneerd zou als doel van de gezinsvoogdij kunnen worden gesteld: het gezin — als opvoedingscentrum — te helpen zichzelf te helpen.
Waarbij dan wordt uitgegaan van de gedachte dat normaal het gezin op zelfstandige wijze de opvoedingsfunctie — voorzover deze het gezin regardeert — kan (moet kunnen) vervullen. Het willen versterken van de autonome opvoedingscapaciteit van het gezin zou betekenen, dat primair getracht zou moeten worden het vermogen der ouders tot opvoeding van hun kinderen te versterken.

De hierboven geconstateerde taakvervulling van de vrijwilliger-gezinsvoogd maakt duidelijk, dat de geboden hulp niet primair op zodanige versterking van de ouders als opvoeders is gericht. Het accent in de hulp van de vrijwilliger ligt op zijn rechtstreekse bijdrage aan de opvoeding van het kind en niet op het bijdragen aan de „opvoeding" van de ouders. Hij gaat van hun tekorten uit en tracht deze vooral d.m.v. zijn rechtstreekse relatie met het kind te compenseren.

De vraag is nu, of deze wijze van hulpverlenen van de vrijwilliger-gezinsvoogd in het licht van moderne opvattingen omtrent het na te streven doel van individuele hulpverlening zou moeten worden afgewezen.
Voor het beantwoorden van deze vraag is het volgende van belang te achten.

In de eerste plaats, kan worden vastgesteld dat men buiten de sfeer van vakkringen in de huidige sociale hulpverlening bij allerlei min of meer spontaan onderling dienstbetoon veelal niet zo scherp handelt in de geest van bevordering van „self help" door de ander.
Veel meer is men er vaak op gericht, een ander bij te staan in het opvangen van minder gunstige *gevolgen* van persoonlijke beperktheden (tekortkomingen).
Men handelt vaak meer vanuit een instelling die, wat simplistisch gesteld, hierop neer komt:
Ieder mens is maar een beperkt uitgegroeid wezen met fouten en eigenaardigheden. Als het zo uitkomt, vang je elkaar een beetje op. Wat de een niet zo goed afgaat, lukt de ander beter — en omgekeerd. Zo komen vele dingen in 't leven, die anders spaak zouden kunnen lopen, toch nog vaak op hun pootjes terecht.
(Wij denken hierbij bijv. aan verhoudingen tussen gezinsleden, familieleden, buren, vrienden, goede kennissen, collega's, etc.).

In de tweede plaats is het zo, dat het door eigen inzet opvangen van het gevolg van een tekort van de ander ongetwijfeld dikwijls de meest eenvoudige manier is — voor de een èn de ander — om het gewenste effect (b.v. in de opvoeding van kinderen) te bereiken. De kwestie wordt immers veelal gecompliceerder, omslachtiger en ingrijpender wanneer de helper het tekort van de ander tot probleem en object van zijn zorg maakt.

In de derde plaats kan iemand vaak heel goed in staat zijn om door eigen inzet (als helper) een bepaald resultaat te halen, maar niet of veel minder capabel zijn om een ander te „leren" een zodanig resultaat te kunnen boeken.
Het komt ons voor, dat de gesignaleerde aanpak door de vrijwilliger-gezinsvoogd, ter verklaring, met deze drie factoren in verband moet worden gebracht. Kennelijk is het ook bij gezinsvoogdijhulp — dat toch nog sterk het stempel van spontaan onderling dienstbetoon draagt — voor ouders en gezinsvoogd veelal het meest voor de hand liggend, dat de hulp niet primair het cureren van de ouders ten doel stelt, maar dat de gezinsvoogd vooral als mede-opvoeder, als aanvuller van de opvoedingscapaciteit van het gezin fungeert. Daarbij lijkt het dan overigens niet uitgesloten, dat niettemin bij de ouders bijvoorbeeld door een zekere indentificatie met de gezinsvoogd (het „voorgeleefde voorbeeld") zekere gedragswijzigingen m.b.t de opvoeding tot stand kunnen komen. Alhoewel dit in het onderzoek niet is gebleken, kan er naar het ons voorkomt wel rekening mee worden gehouden, dat er soms ook vrijwilligers zijn, die op grond van hun verworven levenswijsheid en persoonlijke capaciteiten de bekwaamheid van de ouders door middel van het wekken van inzicht in voldoende mate weten te versterken.
Gezien de resultaten van het onderzoek, hebben we gemeend onze beschouwing niet op dit type te moeten baseren.

Zou nu niettemin de conclusie moeten zijn dat deze vorm van hulpverlening toch als regel meer doelbewust op de zelfontplooiing van de ouders als opvoeders van hun kinderen zou dienen te worden afgestemd?
Uit puur ethisch standpunt — op grond van moderne mensbeschouwing — zou men geneigd kunnen zijn snel bevestigend te antwoorden.
Men zal evenwel oog moeten hebben voor verschillende hierbij doorslaggevende innerlijke omstandigheden van de ouders:

1e geval:

de ouders beschikken potientieel over v o l doende opvoedingscapaciteit en deze is t ij d i g te realiseren;

2e geval:

het versterken van de potentiële capaciteit der ouders is i n d e g e g e v e n o m s t a n d i g h e d e n met beschikbare hulpmiddelen niet of niet tijdig of niet voldoende te realiseren. (Hierbij speelt eventueel ook een negatieve wilsfactor der ouders mee);

3e geval:

de ouders beschikken potentieel over o n voldoende opvoedingscapaciteit.

In de gevallen 2 en 3, behoeft het niet zo te zijn, dat de ouders gedurende de gehele opvoedingsperiode van het kind in onvoldoende mate capabel zijn. Heel goed denkbaar is, dat een bepaalde ontwikkelingsperiode van het kind voor bepaalde ouders een te moeilijke opgave is. Is die periode achter de rug b.v. de puberteit van hun kind, dan kunnen de ouders weer voldoende tegen de gegeven levenssituatie (w.o. de opvoedingstaak) opgewassen blijken.
Niettemin kan het een te gecompliceerde opgave zijn om de ouders juist op die voor hen moeilijke fase voldoende harmonisch zich te doen instellen.

Het lijkt ons verder dienstig m.b.t. de gestelde vraag de in de practijk voorkomende gezinsprobleemsituaties te bezien en de mogelijke waarde van de gebleken aanpak van de vrijwilliger-gezinsvoogd daarbij vast te stellen.

1. **Door het ontbreken van een van de ouders is het met een of meer kinderen misgelopen.**

2. **De afstand tussen pupil – dan meestal in zijn puberteit – en de ouders is zo groot geworden, dat de pupil een identificatie-object ontbeert, of zich buiten het gezin op een verkeerde indentificatie-figuur heeft gericht.**

3. **De ouders hebben veel problemen met de opvoeding van de kinderen en hebben hierbij hulp nodig.**

4. **De ouders schieten sterk tekort bij de opvoeding.**

5. **De ouders beschikken niet over de nodige hulpbronnen en practische mogelijkheden.**

Ad 1.

Hier zou dan de vrijwilliger als z.g. „vaderfiguur" of „moederfiguur" kunnen worden ingeschakeld. Hij/zij zal zo veel mogelijk als ontbrekende ouder optreden en dan uiteraard ook met de nog aanwezige ouder geregeld in contact komen.
Zijn taak is geheel aanvullend.

Ad 2.

Hier kan worden gedacht aan het inschakelen van een vrijwilliger die de levenswerkelijkheid van de pupil begrijpt, omdat hij er dichterbij staat — en dan meestal van tamelijk jonge leeftijd is — om de weg naar de volwassenheid te vergemakkelijken.
De gezinsvoogd zou ook in dit geval niet zo veel met de ouders behoeven te werken. Het is de vraag of het zin heeft en of het mogelijk is de ouders dichter bij de pupil te brengen. Of is het zo, dat de meeste pubers een vertrouwensfiguur zoeken buiten het gezin, waardoor het proces van losmaking van het eigen gezin wordt bespoedigd?

Ad 3.

In dit geval zou moeten worden afgewogen waar het accent in de hulp zou moeten worden gelegd:
of de ouders tot beter inzicht brengen zodat zij in staat zijn zonder hulp de opvoeding te volbrengen;
of een derde (vrijwilliger) inschakelen, die als een krachtige b.v. oom of tante regulerend, suggererend en soms direct ingrijpend optreedt i.v.m. opvoedingsproblemen.
Ook beide vormen van hulp tegelijkertijd zou wellicht kunnen worden overwogen. De eerste vorm (inzichtvergroting) zal dan algemeen niet van een niet-opgeleide helper mogen worden verwacht.

Ad 4.

In dit geval is het de vraag of aanvulling of vervanging der ouders (ondanks hun aanwezigheid) gunstig of schadelijk zou zijn voor de pupil en of een „tegenstroom" van een vrijwilliger sterk genoeg zou kunnen zijn tegen de stroom van de ouders.
Moet de verwachting t.a.v. het resultaat negatief uitvallen dan ligt hier veelal niet de mogelijkheid voor een vrijwilliger adequaat hulp te bieden.
Eventueel zou ook hier nog wel aan een goed samenspel tussen een beroepskracht (die de ouders behandelt) en een vrijwilliger (b.v. i.v.m. 5) kunnen worden gedacht.

Ad 5.

In dit geval kan de vrijwilliger worden ingeschakeld als bezitter van hulpbronnen, zonder dat hij zich in de gezinssituatie begeeft. Hij verschaft dan bijvoorbeeld practische hulp, b.v. als speeladres voor kinderen, een rustige kamer voor het maken van huiswerk, een gezellig thee-uurtje, etc. etc.

Deze conditie zou ook kunnen samengaan met èèn van de vorige genoemde.
Het antwoord op de vraag of de gesignaleerde taakopvatting van de vrijwilliger-gezinsvoogd in het licht van moderne hulpverleningsidealen nog bestaansrecht kan worden toegekend, kan dus bevestigend luiden.

2. Mogelijke individuele begeleiding door de beroepskracht

Een wezenlijke vraag, die in het werkwijze-onderzoek niet kon worden betrokken, is verder, op welke punten gedurende het gezinsvoogdij-proces de vrijwilliger per sé terug zou dienen te vallen op de beroepskracht. Zijn zodanige punten aan te wijzen?
In het opinie-onderzoek zijn wel een aantal punten naar voren gekomen, ten aanzien waarvan de deelnemers het contact (overleg, samenspel) tussen de gezinsvoogd en de beroepskracht belangrijk achtten.
Deze punten zijn als volgt samen te vatten.
De vrijwilliger-gezinsvoogd beleeft veelal zijn verantwoordelijkheid als mede-opvoeder in het betrokken gezin zodanig, dat hij zelf behoefte heeft te kunnen overleggen met iemand, die in verschillend opzicht bij zijn werk van betekenis kan zijn, t.w.:

1. **Als mentor:**
het duidelijk maken aan de (déze) vrijwilliger, hoe hij in zijn gegeven werkomstandigheden het beste (verder) kan handelen.
In concreto werd hierbij gedacht aan:

- het belichten van de mogelijke (positieve of negatieve) betekenis voor (uitwerking op) de pupil/ouders etc. van bepaalde houdingen of handelwijzen van de gezinsvoogd in gegeven omstandigheden;

- het duidelijk maken van de wenselijkheid of onwenselijkheid van bepaalde maatregelen of voorzieningen (enerzijds de kwestie van de noodzaak en de feitelijke mogelijkheid ervan, anderzijds de vraag wat als resultaat van bepaalde maatregelen of voorzieningen te verwachten valt, in dié situatie);

- begrip bijbrengen voor bepaalde gedragingen, houdingen, reacties van pupil en ouders, indien deze voor de vrijwilliger reële kwesties blijken op te leveren;

- soms ook het „vertalen" van de inhoud van over het kind en het gezin uitgebrachte onderzoekrapporten, voorzover zulks voor de (déze) vrijwilliger concrete betekenis heeft.

2. **Als inlichtingenbron en als wegwijzer op maatschappelijk terrein.**
Dit voor het kunnen treffen van bepaalde voorzieningen, regelingen, maatregelen t.b.v. school, werk, vrije tijd, opvoeding anderszins, speciale hulpverlening.

3. **Als „assistent",**
waarbij ook de beroepskracht zijn specifieke bijdrage geeft en daarbij dus direct in het hulpverleningsproces wordt ingeschakeld, hetzij meer incidenteel (bijwonen zittingen, bemiddeling, contact leggen, contact waarnemen) hetzij meer duurzaam,

waarbij een samenspel tussen vrijwilliger en beroepskracht tot stand wordt gebracht.

Het wil ons voorkomen dat speciaal ook m.b.t. de hierboven onder 1 opgesomde punten inderdaad de bijstand van de beroepskracht voor de vrijwilliger zeer belangrijk en vaak ook onmisbaar geacht kan worden. Wel zal hierbij dan steeds moeten en ook heel goed kunnen worden vermeden, dat de vrijwilliger belast wordt met en vervolgens verstrikt raakt in, voor zijn taakverrichting overbodige theoretische interpretaties en kwesties van gesprekstechnische aard.
De waarde van punt 2 spreekt voor zichzelf, terwijl m.b.t. punt 3 gezegd moet worden, dat in de practijk nog nader dient te worden onderzocht, onder welke omstandigheden of ten aanzien van welke probleem-situaties de beroepskracht een typisch eigen, rechtstreeks aandeel in de hulpverlening zou hebben te leveren.

3. Betekenis van besprekingen in groepsverband

Uit het opinie-onderzoek blijkt, dat vooral ook onder de vrijwilligers zelf veel waarde wordt gehecht aan geregelde gesprekken onderling. Sommigen kenden zelfs aan dergelijke groepsbesprekingen meer waarde toe dan aan individuele gesprekken met de beroepskracht. Zonder twijfel hebben besprekingen in groepsverband grote waarde.
De functie van gezinsvoogd eist, dat hij alleen staat in de contacten met de pupil en zijn gezin; zoals ook is gebleken kan een gevoel van onzekerheid over een juiste aanpak hierdoor ontstaan. In het groepsgesprek nu kan de gezinsvoogd leren van de ervaringen van anderen en zal hij kunnen ervaren, dat de moeilijkheden, die hij ondervindt, moeilijkheden van algemene aard kunnen zijn.
Hierdoor zal een grote kans bestaan, dat de wisselwerking, die bestaat tussen zelfvertrouwen, het opbouwen van goede relaties en het plezier, waarmee men de taak van gezinsvoogd vervult, positief beïnvloed wordt.
Ook andere, positieve waarden zijn aan het groepsgesprek toe te kennen.
Puntsgewijs kunnen we deze als volgt samenvatten:

- overdracht van p r a c t i s c h e kennis;
- relativering van normen;
- individuele hulp door middel van de groep;
- groepsbinding vanuit het eigene van Humanitas;
- een selectie-mogelijkheid van gezinsvoogden voor bepaalde gevallen.

Een centraal punt hierbij vormt ongetwijfeld: relativering van normen. Boven stelden we reeds de noodzaak van „het alleen staan in de situatie"; het alleen-staan-met-zichzelf, met eigen normen.
Vragen hierbij zijn:
— in hoeverre mogen wij eigen normen in de relatie inbrengen?
— moeten (mogen) wij onze eigen normen „te kort" doen, indien deze „niet passen" in de relatie?
— in hoeverre moeten (mogen) wij de normen van onze cliënten beïnvloeden?
— kunnen normen, die wij voor ons zelf als waardevol beschouwen ook voor de pupil (en zijn ouders) van waarde zijn?
Antwoorden op deze vragen hangen in laatste instantie af van wat men als de eigenlijke doeleinden van het werk beschouwt. Een bewuste doordenking en bespreking van deze kwesties blijft steeds noodzakelijk om de gezinsvoogd de gelegenheid te bieden eigen houding en de invloeden daarvan op de relatie critisch te (blijven/gaan) zien.

Het punt „relativering van normen" is niet los te zien van het punt „groepsbinding vanuit het eigene van Humanitas". Als het goed is, vindt het beantwoorden van dergelijke vragen een basis in de principiële doeleinden der vereniging m.b.t. de individuele hulpverlening.
Zonder twijfel zullen besprekingen in groepsverband over deze kwesties bijzonder belangrijk en vruchtbaar kunnen zijn.

Wat de individuele hulp door middel van de groep betreft: het is heel goed denkbaar, dat de groep — vooral als tussen de groepsleden een vertrouwde sfeer is ontstaan — soms ook een groepslid helpt, om in een reële situatie tot een bepaalde aanpak te komen. De groep zal evenwel zeker niet in hoofdzaak als equivalent van individuele begeleiding door de beroepskracht moeten fungeren.

De ervaring leert, dat groepsgesprekken een zeer goed middel vormen, om hen die er aan deelnemen, beter te leren kennen. Niet zelden zelfs beter, dan door individueel contact het geval is. Met het oog op een goede selectie van medewerkers kunnen gespreksgroepen dan ook impliciet van veel betekenis zijn.
(In de volgende paragraaf komen we nog terug op de mogelijkheid van algemene selectie van candidaat-medewerkers d.m.v. groepsbesprekingen).

De gespreksleider.

Het zal duidelijk zijn, dat aan de leider van bedoelde groepsgesprekken hoge eisen moeten worden gesteld. Hij zal niet alleen een open oog moeten hebben voor de positie van ieder lid in zijn groep, doch tevens in staat moeten zijn voldoende variatie in de gesprekken te brengen, zowel naar onderwerp als methodiek — om de groep in haar geheel (en daarmee ieder lid afzonderlijk) gelegenheid te bieden „aan de gesprekken te groeien". Een moeilijke taak, waarover wij hier niet verder behoeven uit te weiden.
Van belang is echter, dat men bij het selecteren van gespreksleiders voldoende critisch te werk gaat. Hierbij menen wij echter reeds bij voorbaat te kunnen stellen, dat niet alleen de beroepskracht, doch ook de vrijwilliger-gezinsvoogd voor deze functie in aanmerking kan komen.
In beide gevallen echter zal het noodzakelijk zijn de gespreksleider d.m.v. een deskundige training op zijn taak te doen voorbereiden.

4. Het selectievraagstuk

De noodzaak om candidaat-gezinsvoogden op hun geschiktheid voor het werk te beoordelen, zal wel door niemand worden betwist. Nu valt er met betrekking tot die geschiktheid te denken aan

a) iemands geschiktheid als gezinsvoogd in 't algemeen

b) iemands geschiktheid als gezinsvoogd voor bepaalde gevallen.

De vraag doet zich voor, of het mogelijk is iemands algemene geschiktheid voor het werk te bepalen. Misschien is het alleen maar mogelijk volgens zeer grove criteria, algemene „ongeschiktheid" vast te stellen, dus een algemene negatieve selectie te plegen. Toetst men geschiktheid in het algemeen, dan bestaat o.i. het gevaar, dat de maatstaven ook zeer algemeen en misschien te absoluut zouden worden, terwijl men zou kunnen veronderstellen, dat — gegeven een duidelijke negatieve voor-selectie — in de practijk altijd iemand wel eens geschikt zou kunnen zijn voor een bepaalde pupil of een bepaald gezin.

Het lijkt ons, dat inderdaad steeds alleen maar sprake zal kunnen zijn van beperkte geschiktheid in de zin van: geschikt voor een of meer soorten van gevallen.
Verder menen wij, dat in de algemene aard van het gezinsvoogdijwerk en het gegeven werkverband enige objectieve beperkingen t.a.v. de mogelijke inschakeling van belangstellenden gelegen zijn. In het navolgende hebben wij dan ook getracht op grond van bedoelde eigen aard en het gegeven kader van het gezinsvoogdijwerk een noemer te vinden voor alle mogelijke niet nader onderkende geschiktheidsvariaties.
Deze noemer lijkt ons voor een negatieve selectie een voorlopig verantwoorde en voldoende duidelijke richtlijn op te leveren. Hij bestaat uit een geheel van twee kwaliteitscategorieën, waarop de aanwezige werkkwaliteit in positieve en negatieve zin van elke gezinsvoogd is terug te voeren.
Wel moeten we met nadruk aanstippen, dat we ons hierbij geheel hebben gebaseerd op de in dit rapport getypeerde verschijningsvorm van de vrijwilliger-gezinsvoogd. Het staat de lezer dan ook slechts vrij onze noemer binnen dat verband aan zijn eventuele critiek te onderwerpen.
Voor een goed begrip van onze bedoeling willen wij er nog graag aan toevoegen, dat het geheel in de lijn van ons betoog ligt, met betrekking tot het selecteren van candidaat-gezinsvoogden te waarschuwen tegen het hanteren van een of ander exclusief schema van kwaliteitsnormen. Wij beschikken nog niet over voldoende kennis en inzicht omtrent de mogelijke positieve resultaten — daarbij de in hoofdstuk V par. 1 van dit rapport uitgewerkte idee van „voldoende" hulpverlening aanvaardend — waartoe zeer verschillende persoonlijke hulprelaties in dit kader kunnen leiden. Wij achten daarom het tijdstip nog niet rijp een dergelijk schema op te stellen. Men zou zodoende thans allicht tot een willekeurige uitsluiting van mogelijke positieve hulprelaties geraken. Het hieronder gegeven raamwerk beoogt juist een maximale ruimte te omlijnen voor allerlei uiteenlopende kwalitatieve gestalten van (candidaat-)gezinsvoogden.
Wat zijn nu de op de gegeven typering van de vrijwilliger gebaseerde, kwaliteitscategorieën, die bij de selectie van gezinsvoogden als een algemene richtlijn kunnen dienen?
Bij de uitkomsten van ons onderzoek is gebleken, dat het bij de vrijwilliger-gezinsvoogd primair aankomt op de 'productieve' waarde van enige persoonlijke hoedanigheden, t.w.: de *levenservaring*, de *houding* en het *persoonlijke levensmilieu*.
Ten aanzien van de *levenservaring* komt het erop aan, hoe de vrijwilliger deze in specifieke (op het onderhavige doel te betrekken) *levensbekwaamheid* heeft weten om te zetten.
Onder *houding* verstaan we: de specifieke wijze waarop iemand zich in de omgang met een medemens, in het bijzonder in de rol van helper, laat gelden.
Tot juist begrip voegen wij hieraan toe, dat de houding is te beschouwen als een geconcretiseerd aspect — en een zeer voornaam aspect — van de in het vorige punt bedoelde levensbekwaamheid.
Onder *„persoonlijk levensmilieu"* verstaan we: iemands private, dagelijkse levenskring, eigen gezin, soms familie resp. kennissenkring, de woonsituatie; en de daartoe behorende sociale en culturele sfeer.

Het punt van de levenservaring (levensbekwaamheid) is voor de vrijwilliger-gezinsvoogd van bijzondere betekenis met betrekking tot de werkelijkheid van het gezinsleven, waar hij enerzijds de ouders als opvoeders en anderzijds het kind als opvoedeling aantreft en respectievelijk als helper terzijde heeft te staan. Aan de ène kant zal hij in staat moeten zijn zich zeer reëel in de levenswerkelijkheid van de ouders en het kind te verplaatsen en anderzijds ook als directe mede-opvoeder res-

pectievelijk plaatsvervangend opvoeder t.b.v. het kind-in-het-gezin adequaat op te treden.

De houding is speciaal belangrijk met betrekking tot:

a. zijn relatie tot de ouders voor wie hij als mentor en als mede- of plaatsvervangend opvoeder functioneert;

b. zijn relatie tot het kind voor wie hij in specifieke zin een opvoedersrol vervult (b.v. als ouder-, oom/tante-, oudere vriendfiguur enz.).

Het „persoonlijke" milieu heeft bijzondere betekenis, wanneer de bijzondere positie van het mede-opvoeder-zijn het in een bepaald geval gewenst doet zijn, dat daarbij ook de private omgeving van de gezinsvoogd in een bepaald opzicht een bijdrage levert. (Hier eerder aangeduid als: het verschaffen van hulpbronnen).

De bekwaamheid en de houding van de vrijwilliger-gezinsvoogd zijn verder relevant ten aanzien van het organisatorische werkverband waarbinnen hij heeft te functioneren. Aan de ene kant is hij geplaatst binnen het justitiële kader, dat hem als helper een bijzondere status verschaft en hem daarbij aan bepaalde „spelregels" (m.b.t. het gebruik van zijn bevoegdheden en het nakomen van bepaalde verplichtingen) bindt. Aan de andere kant staat hij in het werkverband van de vereniging, dat hem eveneens bindt aan bepaalde spelregels, speciaal inzake de samenwerking met de beroepskracht en aan de specifieke beginselen die de vereniging aan het te verrichten werk ten grondslag legt

Onze noemer komt dus neer op twee kwaliteitscategorieën, t.w.:

1. **de reële levensbekwaamheid van de vrijwilliger**

(opgebouwd uit het persoonlijke ervaringsleven en vooral tot uitdrukking komend in zijn specifieke grondhouding als helper).

2. **het actuele persoonlijke levensmilieu van de vrijwilliger.**

Daarbij achten wij de eerste categorie relevant ten opzichte van de noodzaak voor de vrijwilliger, om:

a. zich voldoende in de levensrealiteit van de onderscheiden anderen reëel te kunnen verplaatsen;

b. als mede-opvoeder van het kind-in-het-gezin te kunnen fungeren;

c. in zijn rollen als mentor en partner der ouder en als specifieke opvoeder van liet kind een adequate houding te hebben (te „zijn");

d. in het tweeledige werkverband doeltreffend te kunnen functioneren.

De tweede categorie is relevant ten opzichte van de eventuele wenselijkheid in concrete gevallen, om het eigen milieu als hulpmiddel op uiteenlopende wijze in te schakelen.

Voor de practijk van het selecteren zal het gewenst en ook mogelijk zijn m.b.t. punt d. enige algemene vereisten te formuleren, waaraan candidaat-gezinsvoogden zullen moeten kunnen voldoen.

Ten aanzien van de punten a, b en c achten wij momenteel slechts verantwoord, van geval tot geval voorzover mogelijk tot een zekere concrete verbijzondering van de vereiste werkkwaliteiten te komen.

De beste wijze van selectie zal nog nader moeten worden beproefd. Thans geschiedt deze veelal door middel van kennismaking in een individueel eventueel herhaald gesprek tussen maatschappelijk werker en candidaat-medewerker.
Wij kunnen ons evenwel voorstellen, dat de hierboven aangeduide kwaliteiten van ervarenheid en grondhouding vaak beter, duidelijker herkend worden, door candidaat-medewerkers (ook) aan enkele groepsgesprekken te laten deelnemen.
De inhoud en leiding van de gesprekken zullen dan op de expressie van bedoelde kwaliteiten via deelname aan het gesprek gericht moeten zijn. Het komt ons voor dat langs deze weg dikwijls een meer volledige, zuiverder peiling van de persoonlijke geaardheid van candidaten mogelijk is dan alleen door middel van individuele gespreksvoering. Een combinatie van beide methoden zal zo nodig natuurlijk nog een beter effect kunnen sorteren.
Hierbij moge wel worden gewezen op het feit, dat soms een vrijwilliger beter in een individueel gesprek dan in een groepsgesprek adequaat kan functioneren en omgekeerd en voorts op het feit, dat soms de werkpractijk een vrijwilliger „omzet" in een andere kwaliteits-waarde dan bij het kennismakingsgesprek (individueel of in de groep) of ook bij werkbesprekingen blijkt.
Deze ervaringen mogen eens te meer aansporen met geschikheidsbeoordelingen voorzichtig om te springen.

5. Enige aanwijzingen voor verder onderzoek en voor de huidige werkpraktijk

Er moge nogmaals op worden gewezen, dat het hier slechts een bescheiden onderzoek betrof. Het is zeker wenselijk de thans verkregen uitkomsten t.z.t. aan nieuwe onderzoekingen te toetsen.*

Ook zou het interessant zijn de positie en werkwijze van vrijwilligers in andere sectoren van het maatschappelijk werk met die van de gezinsvoogd te vergelijken, teneinde onderlinge paralellen en verschillen vast te stellen.
Op enkele plaatsen in het rapport werd er reeds opgewezen, dat nog nadere bestudering van bepaalde kwesties wenselijk zou zijn. Zo werd in par. 2 van dit hoofdstuk opgemerkt dat nog nader zou dienen te worden uitgemaakt — aan de hand van practijk — in welke probleemsituaties de beroepskracht een specifieke bijdrage aan het hulpverleningsproces zou hebben te leveren (teamwork van vrijwilliger en beroepskracht, waarbij de beroepskracht dus als directe medespeler of als (tijdelijke?) vervanger van de eerste optreedt in de hulpverlening).
Verder is het gewenst, dat de in paragraaf 4 van dit hoofdstuk gegeven globale richtlijn voor selectie van candidaat-gezinsvoogden op een aangeduid punt (het doelmatig kunnen functioneren van de vrijwilliger in het tweeledige werkverband) nog nader door de vereniging wordt uitgewerkt.

De *methodiek* van het selecteren zal zoals reeds werd opgemerkt, in de practijk nog nader moeten worden beproefd. Daarbij zou ook speciale aandacht moeten wor-

*) Graag zouden wij zien dat nog eens een soortgelijk onderzoek, maar dan op veel groter schaal — b.v. door de gezinsvoogdijverenigingen gezamenlijk, of vanwege de Nat. Federatie voor de Kinderbescherming — zou kunnen worden uitgevoerd.

den gegeven aan de mogelijke bijdrage, die groepsgesprekken hierbij kunnen geven.

Een belangrijke vraag — die niet in dit onderzoek aan de orde is geweest — is, welke speciale eisen aan de opleiding van de beroepskrachten zouden moeten worden gesteld, in verband met hun specifieke begeleidingstaak. Een nadere bezinning hierop is zeker nodig.
De huidige beroepskrachten zijn geschoolde maatschappelijke werkers, d.w.z. zij hebben een opleiding genoten voor methodische individuele hulpverlening. Uitgemaakt moet worden, in hoeverre aan deze functionarissen zowel theoretisch als practisch nog een aanvullende opleiding m.h.o. op hun begeleidingstaak dient te worden geboden. Hier ligt een wenselijkheid om na nadere oriëntering vanuit de betrokken instellingen tot overleg te komen met de opleidingsinstituten.

Bijzonder waardevol zou het voorts kunnen zijn, als eens een onderzoek zou worden ingesteld naar het werkelijke effect van het gezinsvoogdijwerk en wel in tweeërlei opzicht:

1e. m.b.t. de (subjectieve) waardering van ouders en pupillen t.a.v. de ontvangen hulp;

2e. m.b.t. de (objectieve) uitwerking van de hulpverlening op de oorspronkelijke noodsituatie van het kind en het gezin.
Zouden we zelf in Humanitas niet eens enige steekproeven kunnen nemen?

Puntsgewijs samengevat, komt het ons wenselijk voor dat:

1e. nog eens op groter schaal — b.v. door samenwerking van de belanghebbende organisaties — een soortgelijk onderzoek als het onderhavige zou worden verricht;

2e. nader wordt uitgemaakt onder welke omstandigheden of probleemsituaties de beroepskracht naast of (tijdelijk?) in plaats van de vrijwilliger in het hulpverleningsproces een eigen bijdrage zou hebben te leveren.
(een onderzoek hiernaar zou wellicht goed te combineren zijn met een onderzoek als in punt 1e voorgesteld);

3e. de in dit rapport gegeven algemene richtlijn voor de selectie van nieuwe medewerkers nog enigszins nader dient te worden uitgewerkt (hier ligt een rechtstreekse taak voor Humanitas zelf);

4e. de selectie-methodiek in de werkpractijk nader zal worden beproefd (door de maatschappelijk werker, in samenwerking met de landelijke sectie jeugdzaken van de vereniging); daarbij zou naast individuele selectiegesprekken ook aandacht aan selectie via groepsbesprekingen moeten worden gegeven;

5e. nader zal moeten worden onderzocht in hoeverre het begeleiden van vrijwilligers-gezinsvoogden speciale eisen aan de opleiding van de beroepskracht stelt (om te beginnen zou dit vraagstuk wellicht het beste binnen de Nationale Federatie voor de Kinderbescherming kunnen worden bestudeerd);

6e. eens een gedegen onderzoek naar het werkelijke effect van de onderhavige vorm van hulpverlening — respectievelijk verleend door de vrijwilliger òf de beroepskracht — zou worden ingesteld (subjectief oordeel van ouders en kinderen en objectief resultaat).
(We zouden wellicht — om te beginnen — in Humanitas eens enige steekproeven kunnen nemen).

Tot slot willen we nog graag — op basis van onze uitkomsten — enkele algemene aanwijzingen voor de onderhavige werkpractijk geven:

1e. Voor een adequaat begeleidingscontact tussen de vrijwilliger en de beroepskracht is het van belang, dat

a. de beroepskracht gemakkelijk bereikbaar is; d.w.z. dat hij niet te strak aan spreekuren gebonden moet zijn;
ook in staat moet zijn de vrijwilliger thuis of elders op te zoeken en vooral ook over voldoende tijd voor contacten moet kunnen beschikken;

b. de relatie op niet al te „zakelijke" wijze wordt onderhouden. Een meer persoonlijk contact in vertrouwelijke sfeer lijkt een noodzakelijke voorwaarde voor een werkelijk vruchtbare (continue) samenwerking;

c. de beroepskracht doorlopend gelegenheid heeft zich goed — meer dan globaal! — op de hoogte te houden van de gevallen van de vrijwilligers (belangrijke voorwaarde voor de vrijwilliger om met de beroepskracht in overleg te treden).

2e. Vermeden dient te worden dat de vrijwilliger de indruk krijgt, dat van hem ook een (bereidheid tot) theoretische oriëntering m.b.t. zijn werk wordt verwacht. Op de beroepskrachten rust hier een dubbele waakzaamheid:

1e. t.a.v. de eigen instelling van de vrijwilliger;

2e. t.a.v. de instelling van de beroepskracht bij de begeleiding van de vrijwilligers.

3e. Meer dan tot nu toe ware door de besturen, secties en beroepskrachten aandacht te besteden aan het bevorderen van gespreksgroepen. Zoals naar voren is gekomen (V. 3), moet het nut daarvan hoog worden aangeslagen.
De gespreksleiding behoeft niet noodzakelijk in handen van beroepskrachten te zijn. Wel zal, zoals is opgemerkt, voor goede gespreksleiding moeten worden gezorgd, terwijl aanwezigheid van de beroepskrachten bij de groepsbesprekingen zeker aanbeveling verdient.